

Kasım 2015 • Sayı: 1

Gazete CEİD

“Derdi olan herkes izleme yapabilir”

Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği'nde “Türkiye’de Hak Temelli İzleme: Sivil İzleme İnisiyatiflerinin Haritalanması ve İzlemede Toplumsal Cinsiyet Perspektifinin Güçlendirilmesi” projesini yürüten uzmanlardan Ayça Kurtoğlu, Gülsen Ülker ve Gökçe Bayrakçeken’le söyleştik.

Bu üç kadın da Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği'nin (CEİD) kurucu üyelerinden. CEİD'i ortaya çıkaran fikrin tartışıldığı toplantılardan beri oradalar ve derneğin kuruluşunda emekleri var. Birlikte ve diğer aktivist ve akademisyen kadınların da katılımıyla birçok çalışma yaptılar; 'toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla izleme ve değerlendirme' alanına bilgi ve kaynak kazandırdılar. Son olarak Türkiye’de hak temelli izlemeyle ilgili bir haritalama çalışması için bir araya geldiler. Bir buçuk yıl süren bu projede yaptıkları izleme faaliyetlerinde toplumsal cinsiyet bakış açısının güçlendirilmesini odağa aldılar. Kurtoğlu, Ülker ve Bayrakçeken, CEİD'in kuruluş hikayesini ve 'izleme'nin toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında gerekliliğini *Gazete CEİD* 'e anlattılar.

Ayça Kurtoğlu:

“CEİD nasıl hayat buldu sorusunun cevabını verebilmek için 2010 yılına gitmek gerekiyor. 2010 yılında CEDAW Gölge Raporu’nu yazarken, Serpil Sancar CEDAW Sivil Toplum Yü-

rütme Kurulu'nun toplantılarına katılıyordu. Tartışmalarımızda buradaki çabaların yeterli olmadığı ve ayrı bir yapı içinde daha yakından izlemeye ihtiyaç olduğu sonucuna vardık. CEDAW Gölge Raporunun kendisi de bir izleme zaten, ama daha fazlasına ihtiyacımız vardı. Hangi konularda, nasıl ve ne türden bir formal yapı içinde çalışma yapma konularına ►

Hak temelli izleme değerlendirme sivil toplum örgütleri için savunuculuğun en önemli araçlarından birisi. CEİD olarak amaçlarımızdan biri de bu önemli savunuculuk aracının sivil toplum faaliyetlerinin vazgeçilmez bir parçası olmasını sağlamak.

Gazete CEİD'in bu ilk sayısını işte bu amaçla hak temelli izleme değerlendirme konusuna ayırdık. Söyleşiler ve görüş yazılarının yanında, izlemeye ilişkin temel kavramları okurlarımızla buluşturmak istedik.

Keyifli okumalar...

Hak Temelli İzleme ve Değerlendirme Nedir? ► 6. sayfa

Türkiye'nin her yerinden daha çok kadın örgütlerinin katılımıyla, ama LGBTİ örgütlerinin de katılımıyla iki toplantı düzenledik. Bu toplantılarda çalışmaların bir dernek yapısı altında gerçekleştirilmesine karar verildi. CEİD'i kurarken kendimizi kadının eşitliği/kadın örgütleri şeklinde tanımlıyorduk, ama asıl ifade etmek istediğimiz, cinsiyete dayalı eşitsizlikler ve cinsiyet eşitliğiydi. Bu proje kapsamında toplantılarımızı yaparken, Pembe Hayat'tan arkadaşların dikkat çekmesi ve proje ekibinden Mine'nin katkısıyla toplumsal cinsiyet veya cinsiyet temelli örgütler ifadesini kullanmaya başladık.”

Gökçe Bayrakçeken:

“O dönem, izleme çalışmalarının projeler üzerinden geliştiği bir dönemdi. Yapmaya çalıştığımız, toplumsal cinsiyete duyarlı ve hak temelli izlemenin bir projenin veya programın izlenmesinden temel bir farkı olduğunu anlatmaktı. İzleme dediğimizde hedeflere uygun eylemlerin ve faaliyetlerin planlanıp planlanmadığının tespit edilmesine benzer teknik bir çalışma anlaşılıyordu. “Hak temelli izleme biraz daha farklı bir şey, başka bir yerden bakıyoruz” diyorduk ve o yeri tarif etmeye çalışıyorduk. “Proje dokümanlarına değil, temel haklara ve prensiplere odaklanıyoruz” diyorduk. Böyle bir ayrıma gitmek gerektiğini çalışmalarımızda fark ederek kavramı hak temelli izleme diye netleştirip yolumuza devam ettik.”

Gülşen Ülker:

“Gökçe'nin söz ettiği yere gelmek epey zaman aldı. Kadınlarla ilgili kamuda birçok şey yapılıyor; ama niye yapıyor, nasıl yapıyor bilmiyoruz. Buradan yola çıktık aslında. Yapılanlara bakmak gerekiyordu. Özellikle kadınlara karşı şiddetle mücadelede 20 yıldan fazla zaman geçmiş, bir bakmak lazım, orada ne oluyor dedik. Dernek izleme ve değerlendirmeye ilişkin çalışmalar yaptıkça, birçok şey yerli yerine oturmaya başladı; örneğin izleme raporları arasındaki farklar gibi. Bukonu özellikle son projede daha da billurlaştı. İnsan Hakları Derneği 20 yıldır izleme raporları hazırlıyor, ama bunlara hiç bakılmamış. CEİD'in böyle bir işlevi ve katkısı oldu. Kadın örgütleriyle bir araya gelip konuşu-

yoruz; hak temelli izlemenin ne olduğu ve nasıl yapılabileceği konularında süreç ve proje kapsamında geliştirdiğimiz bilgilerimizi onlarla paylaşıyoruz ve toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli izleme etrafındaki sorun alanlarını ve kavramlarını tartışıyoruz. Bu süreç içinde çok şey öğrendik ve paylaştık. Tartışmalarımızdan öğrendik. Öğrendiklerimizi ve sorularımızı tartışmaya devam edeceğiz.”

**“Hak temellilik
eksenimizi belirlememize
aracılık ediyor.”**

Gökçe Bayrakçeken:

“İzleme savunuculuğu da çalışmalarımız arasında yer alıyor. Hak taleplerinin dile getirilmesi ve hak savunuculuğu dönemi içinde olduğumuzu düşünüyorum. Birtakım hakların elde edilmesine yönelik girişimler, savunuculuk ve aktivizm, etkili sonuçlar yarattı, fakat elde edilen hakların ve gelişmelerin—örneğin CEDAW, İstanbul Sözleşmesi, Türkiye'nin bunlara taraf olması, raporlamaların yapılması—sonunda uygulamaya yansımaması, hakların hayata geçirilmemesi, ya da hayata geçirilme biçimlerinin ya da yorumlarının o haklarla gerçekten de yeterince ilişkili olmaması gibi bir sıkıntı var. Biz şimdi ‘Daha fazla

sığınak istiyoruz’ mu diyelim, yoksa ‘Sığınakları şu şu standartlara göre yapmadıklarına’ mı bakalım? Biz bir dönem kadın hareketinde merkezî sistemin gerekli olduğunu savunduk, ama beklediğimiz sonuç bu değildi, yani ŞÖNİMlerin kurulmasını kastediyordum. Peki, o zaman, alın size merkezî sistem denilen şeyin, talep edilen ve savunulanla alakası olmadığını anlatma ihtiyacı doğdu. Kadın Bakanlığı'ndan Aile Bakanlığı'na geçen süreçte kaybetmeye başladığımız şeyler vardı; izleme aracılığıyla kazanımları sağlamlaştırmak ve bu kazanımların hayata geçirilmesini sağlamak ihtiyacı da bence CEİD'deki kadınlarla eşzamanlı olarak birçok başka kadının da hissettiği ve çalışmaya başladığı bir konuydu. Biz bunu kurumsal ve odaklanmış olarak yapmaya başlayan bir dernek olduk, ama kadın hareketinde yapılan

pek çok çalışmanın da izleme olarak adlandırılabileceğini gördük. Çeşitli örgütlerde çalışan arkadaşlar belki yaptıkları çalışmaları 'izleme' olarak nitelemediler, ama aslında yaptıkları şeyin izleme olduğunu söylediğimizde, çabalarının daha sistematik, birbiriyle eşleştirilebilir, kümülatif bilgi haline gelebileceğini gördüler.”

Ayça Kurtoğlu:

“CEİD’inkuruluş sürecindeki toplantıda ‘izleme’ fikri vardı. İzleme yapacak bir örgüt hangi konularla uğraşsın diye öneriler vardı ve konuşuluyordu. ‘Biz şimdi hangi alana odaklanalım’ güzel bir tartışma konuşuydu, ama eksene koyulması önemliydi. Örneğin, siyaset. ‘Bu konuda çalışan pek çok örgüt var, biz girmeyelim’ diyebilirsiniz veya ‘bizim siyasetle hiç sorunumuz yok’ diyebilirsiniz. Hak temelliliği başa koyduğunuzda, işe her konuyu dahil edebiliyorsunuz. Hak temellilik, kapasitemiz, gündem ve neyi, neden değiştirmek istiyoruz soruları eksenimizi belirlememize aracılık ediyor. İnsan haklarından ve toplumsal cinsiyet temelli hareketlerin taleplerinden yola çıkarak, oralarda tanımlanmış toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışlarının perspektifinden baktığımızda biz şu ya da bu konuyu nasıl görebiliriz türünden birçok soru sorabiliriz ve bu soruları izleme çalışmamızın çıkış noktası olarak kabul edebiliriz.

“Derdi olan herkes izleme yapabilir”

Gökçe Bayrakçeken:

“Kadın örgütleri var ve gündemlerinin çok yoğun olduğu da doğru; ayrıca çok önemli adımlar atılmasını sağlıyorlar. Ama atılan bu adımların sağlam olabilmesi açısından izleme büyük önem taşıyor. Sağlam bilgi üzerinden savunuculuk yapılabilmesi de buna bağlı; izleme hem savunuculuğu desteklesin, hem arkasında dursun, hem sürdürülebilir olmasını sağlasın hem de takipçisi olsun. Bazen kapasitemiz buna yeterli olmayabiliyor. O halde, biz de diğer örgütlerle çalışabilen, ihtiyaç duyulan emeği sağlamaya gönüllü bir yapıda olabiliriz, aslında buna mecburuz.”

Gülşen Ülker:

“CEİD’in kurucu üye listesi, kadın örgütleri temsiliyeti esas alınarak oluşturuldu. Farklı illerden, farklı örgütlerden kadınlar üyemiz oldu. Diğer kadın örgütleriyle ilişkimiz de, bu husus dikkate alınarak değerlendirilmeli. ‘Kimler izleme yapabilir veya yapmalı’ diye sorarsanız yanıtım çok net: ‘Derdi olan herkes izleme yapabilir!’ Bizim de bu süreçte öğrendiğimiz izlemeyi, o çerçevede yapabilmek için kapasite gerekiyor. Örgütler adını öyle koymasa da aslında izleme yapıyorlar. Belki kapasiteyi bu anlamda öne çıkarmak

da doğru değil. ‘En temelde neye bakıyoruz ve buna daha iyi bakmayı öğrenebilir miyiz?’ diye sormalıyız. Birçok örgüt küçük destekler sayesinde izleme yapabilir veya yaptığı şeyi ‘böyle’ yapabilir. Kapasiteyi görünür kılabili.”

da doğru değil. ‘En temelde neye bakıyoruz ve buna daha iyi bakmayı öğrenebilir miyiz?’ diye sormalıyız. Birçok örgüt küçük destekler sayesinde izleme yapabilir veya yaptığı şeyi ‘böyle’ yapabilir. Kapasiteyi görünür kılabili.”

Gökçe Bayrakçeken:

“Mevcut kapasitenin iyi değerlendirilip o sınırlar içinde anlamlı bir çalışma yapılabilmesinin mümkün olduğunu göstermeliyiz. Sözelimi, Mor Çatı’nın hastaneleri arayıp, kürtaj yapıp yapılmadığını sorulması yoluyla gerçekleştirdiği izleme çalışmasını buna örnek gösterebiliriz. Ama bunun hak temelli izlemeyle ilgisini güçlendirmek için o alandaki hakları, normları, standartları masaya koymalıyız önce. ‘Böyle haklar var, olması gerekenler şunlar, uygulamada şöyle ...’ şeklinde değerlendirmeliyiz. Yapılması gereken bu, yapılan ise bu diye gösterdiğinizde ancak bu bir izleme oluyor. Kadın örgütlerinde bu bilgi zaten var, asıl bu izleme ve değerlendirmenin sistematikleştirilmesinin önemli.”

“İzleme süreklilik gerektirir.”

Ayça Kurtoğlu:

“İzleme deyince, çok teknik bir konu ve çalışma sonucunda ne kadar ücret alacağımızı belirlediği performans izleme ve değerlendirmesi gibi şeyler anlaşılıyor. İzleme sözcüğünün yarattığı yaygın bir imge var. Hak temelli izlemeyi, şayet izlemeyi sivil toplum yapıyor ise taleplerimize nasıl ulaşıyoruz sorusunun bir aracı olarak görmeliyiz. Bu nedenle, bir kere yapıp

birakacak sak, hiç yapmamalıyız. İzleme süreklilik arz etmesi gereken bir eylem. İzleme için sürekli bilgi depolanması önemli. Ayrıca, izlemenin değerlendirme aşaması da çok önemli. Değerlendirme yapılmadığı takdirde, izleme için yapılabilecek her şeyi yapmış olsak da, önemli bir parçası eksik kalıyor. Bir başka noktada da şu: Ürettiğiniz bilginin sınırlarını bilmeniz. Bilgi toplamanın nasıl ve hangi sınırlar çerçevesinde olduğu, evrensel bir bilgidir. Örneğin, bir kadın danışma merkezine gelen kadınlardan yola çıkarak, Türkiye’de kadına karşı şiddetle ilgili sayısal bilgi üretemeyiz. Ancak buradan çıkacak niteliksel bilgi çok önemlidir. Sırf istatistiksel bilgi tek başına yeterli değildir. Hak temelli izlemede ürettiğimiz bilgi, politik bir bilgidir. Topladığımız veri de politiktir. Ancak bunların hem etik olarak, hem de sınırlara dair bilgi çermeleri bakımından, doğru toplanması da önemli. Bu konularda kimi eksiklikler gördük. Bu bağlamda, 80’den sonraki kadın hareketinde var olup da, bugün biraz gevşemiş olan ‘akademi-kadın hareketi’ sinerjisine ihtiyaç var.”

“Biz burada soruyu hakların gerçekleşmesi için soruyoruz.”

Gökçe Bayrakçeken:

“Neye bakmamız gerektiğini soruyoruz. Örneğin, kadın danışma merkezine gelen kadınlara ‘Şurada sağlık hizmeti aldınız mı?’ diye sormamızın nedeni, orada o sağlık hizmetinin verilmesinin zorunluluğu ve bu hizmetin şu veya bu yasayla garanti altına alınmış olmasıdır. ‘Orada sağlık hizmeti alındı mı, bu hizmeti verecek kurum var mıydı?’ gibi sorularla desteklendiğinde resmin tamamını görebiliriz. Soruyu niçin sorduğumuzu bilmezsek, cevabını ne yapacağımızı hiç bilemeyiz. Biz burada soruyu hakların gerçekleşmesi, hayata geçirilmesi için soruyoruz. Bu nedenle, burada politik bir bilgi üretmiş oluyoruz.”

Gülşen Ülker:

“İzlemenin en güçlü yanı da bu. Bunları niye yapıyoruz, o alanda daha iyi bir durum yaratmak için. Aktivizmle ilişkisini kuruyoruz. Dayandığı norma bakıyoruz. İzleme, olan ile olması gereken arasındaki farkı kapatmak için var.”

Gökçe Bayrakçeken:

“Geliştirici izleme diye başka bir kavram var. Geliştirici izlemenin kendisi, yapılmakta olanın arzu ettiğimiz yönde gelişmesini sağlama ya odaklanıyor. Diyelim ki daha fazla suyun artırılmasıyla ilgili bir proje var; bunun için ne yaptığımızı, neyi yanlış yaptığımızı, örneğin buraya mı boru döşeyecektik, iki metre alttan mı döşeseydik, kaç metre boru kullansaydık’ gibi hususları bize anlatacak olan da geliştirici izleme. Bir amacımız var, bu amacı gerçekleştirecek bir aktivitemiz var, o aktivite için de planlarımız var. Planlar amaçla anlamlı bir ilişki içinde mi, doğru mu planlanmış, aktiviteleri doğru mu düşünmüştük gibi sorular, aynı zamanda izleme yaptığımız süre içinde yapılmakta olan işin hedefe ulaşması sağlayacak araçlardır da..”

“İzleme bir döngüdür”

Gülşen Ülker:

“İzleme, aksayan tarafı göstermenin yanında, olması gerekeni de ortaya çıkarır. Anaakımlaştırma bir süreçtir. O süreci izlerken, eksikliklerini tamamladığında çıkan sonuç da var ortada. Haklar konusunda bir adım daha atılmasını sağladık diyelim, bunun gibi. Aslında burada bir döngü var. İzleme temel olarak bir döngü. Olana bakıyorsun, eksikliğini gösteriyorsun, sonra dönüp bir daha bakıyorsun.”

Gökçe Bayrakçeken:

“İzleme yaparken şunu da sürekli dile getirmiş oluyoruz: Bakın burada böyle bir hak var!”

Ayça Kurtoğlu:

“Toplumsal cinsiyet anaakımlaştırılması, insan haklarına göre daha yeni bir kavram. İnsan

hakları fikrinin ortaya çıkmasına Aydınlanma Dönemi dersek, kurumsallaşmasını da İkinci Dünya Savaşı sonrası olarak, anaakımlaştırma fikrini 70'li yılların başı, toplumsal cinsiyetanaakımlaştırılmasını ise 90'ların başı olarak tanımlayabiliriz. Kuşkusuz 90'lardan önce de izleme yapılıyordu. Sözleşmelerde, ana kanunlarda cinsiyet eşitliği konusu vardı çünkü eşitlik talebi eskidir. Cinsiyet eşitliği yaratmaya ve bunu haklara dayanarak yapmaya çalışıyorsun. Sonra, kurumlara toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını yerleştirelim diyorsun. Eşitliğe ancak böyle ulaşırsız diyorsun. Muhatabımız genelde devlet olarak görülüyor, ama esasen birçok insan hakkı için muhatap sadece devlet değil. Çalışma yaşamını düşünürsek, işveren de muhatap. Ya da örneğin şiddetle uğraşıyorsak, muhataplardan biri de koca! Bazı durumlarda biz kendimiz de muhatap oluyoruz; bir iş yaparken insan haklarını ihlal etmememiz gerektiği için. Budöngüyü spiral gibi düşünmek daha iyi olabilir. Eşitlik anlayışımız sürekli değişiyor. Diyelim ki cinsiyete karşı görme engeli olan bir program var, izleme yaptık vediyelim ki savuculuğumuz başarılı oldu ve devlet o programa -uluslararası sözleşmelerin getirdiği baskıların da etkisiyle- eşitliği koydu, tamam ama bu sefer de programa nasıl koyduğuna bakacağız. Nasıl bir eşitlik yaratılıyor? Dönüştüreceğimiz şey, en yeni eşitlik anlayışı ne ise o yönde dönüştürmek. Bunu devlet ve şirketler benimsemiyor olabilir, ama bunu akılda tutarak savunuculuğu veya raporlamayı yapmak gerekiyor.”

Gökçe Bayrakçeken:

“Bir projenin saha çalışmalarında muhtelif örgütlerin ‘şu konuda şöyle bir izleme yapıyoruz’ dediğini gördüm. Aslında örgütler uzun süredir ve sistematik biçimde izleme yapıyorlar, bu şekilde oluşmuş bir bilgi birikimi var. Teoriden bir şeyler öğreniyoruz, ama Türkiye’de örgütler bunu nasıl uygulamaya geçiriyor; onlara bakmak lazım, böylece bir ortaklık yakalayabiliriz, izlemeyle ilgili ortak bir algı oluşturabiliriz diye düşündük ve böylelikle, daha yapılanmış, birbiriyle ilişkilenebilecek bir süreç olsun ve sağlam bir bilgi birikimi ortaya çıksın istedik. Yapmamız gereken en önemli şey, kimlerin, nasıl izleme yaptığını bilmek olmalıydı. ‘Türkiye’de Hak Temelli İzleme: Sivil İzleme İnişiyatiflerinin Haritalanması ve İzlemede Toplumsal Cinsiyet Perspektifinin Güçlendirilmesi’ projesi böyle başladı. Ülke genelinde yapılan izlemelerin teknikleri ve yöntemleri hakkında da bir bilgi birikimi oluşmalı diye yola çıktık.”

“İzleme, yapanın elini güçlendiriyor”

Ayça Kurtoglu:

“Sadece bu proje değil söz konusu olan; derneğin kurulmasından itibaren çeşitli ağlar oluştu, örgütler kuruldu. Anlattıklarımız bazen akademik bulundu ama ilgiyle izlendi. Gülsen Kadın Sığınakları ve Da(ya)nışma Merkezleri Kurultayı’na katılmıştı. Kurultay’dan ŞÖNİMLeri izlemek gerektiği ve bunun sorumluluğunu almamız fikriyle döndü. İlk çalışmamızı bu şekilde tasarladık.”

Gülsen Ülker:

“20. yılına yaklaşan Kurultay’ın en temel ilkesi, şiddetle mücadele eden bir merkezi veya sığınağı olmayan veya olma hazırlığı bulunmayan örgütlerin Kurultay’a alınmamasıdır; CEİD oybirliğiyle Kurultay bileşeni sayıldı. Bu yıl da yine atölye yapmak için davet edildik. İzlemenin gerekli olduğu artık iyice anlaşıldı. İsteklilik doğması da önemli.”

Ayça Kurtoglu:

“Projenin geçen Mayıs’taki (Mayıs 2015) toplantısının ilk gününde, GREVİO’ya (İstanbul Sözleşmesi’nin etkili bir biçimde uygulanması için, Avrupa Konseyi bünyesinde, kadınlara karşı şiddet ve ev içi şiddetle mücadele konusunda çalışan uzmanlardan oluşan grup) aday gösterme süreci bitmişti; bu süreç nasıl olabilirdi konusunu konuşalım dedik. İstanbul Sözleşmesi yürürlüğe girdikten sonra GREVİO ile ilgili ne yapılabilir ve bu nasıl izlenebilirdi, bunu en başından konuşacaktık. Sözleşme 1 Ağustos 2014’te yürürlüğe girmişti. Bu tarihi baz alıp bugüne kadarki aşamaları tartışacaktık. Baktık ki neredeyse hiç kimse İstanbul Sözleşmesi’nin GREVİO bölümünü okumamış! Uluslararası sözleşmeler hak temelli izlemenin vazgeçilmeziyse ve biz onları daha da ileri bir noktaya taşımak istiyorsak, mevzuatı bilmek zorundayız.”

Gökçe Bayrakçeken:

“Hak temelli izlemeyi anaakımlaştıracak olan, gerçekten ‘hak temelli olmanın’ ne anlama geldiğini, haklara dönüp bakmanın gerekliliğini kavramak!.. GREVİO sürecinde kadın örgütleri olarak biz de varız diyeceğiz elbette, ama bunun yasal dayanağını bilmeden bunu söylemekle, bilerek söylemek arasında fark var. Çünkü bu bilgiyle talebinizi daha yüksek sesle dile getirebiliyorsunuz.”

Hak Temelli İzleme Nedir?

Hak temelli izleme ve değerlendirme, insan haklarının teşvik edilmesi, insan haklarına saygı gösterilmesi ve insan haklarının korunması veya hayata geçirilmesi kapsamında veri/bilgi toplamak, toplanan verileri doğrulamak ve toplanan doğrulanmış veriyi yaygınlaştırmaktır. Hak temelli izleme ve değerlendirme, amacı tam da insan haklarının hayata geçirilmesi olduğu için, diğer her türlü izleme faaliyetinden ayrılır. Bu tanımları aşağıdaki kriterlerle zenginleştirebiliriz:

Hak temelli izleme ve değerlendirme insan haklarına dayanır

Hak temelli izleme ve değerlendirmenin amacı toplumsal değişimdir

Hak temelli izleme planlanmış bir faaliyettir

Hak temelli izleme, hak temelli çalışan sivil toplum için bir eylem biçimidir

İzleme ve Değerlendirme; Kısa bir bakış

Cengiz Çiftçi

İzleme-değerlendirme zengin kuzey ile yoksul güney ülkeleri “işbirliğinin” kalkınma politikaları çerçevesinde geliştirilen “mantıksal çerçeve/logframe” yaklaşımının sonucu olarak ortaya çıkmış olan ve gelişimini sürdüren yöntemsel bir araçtır. Kalkınma süreçleri ve yardımların etkisi ve verimliliği üzerine geliştirilen yaklaşım, 1950 sonrası dönemde Afrika, Latin Amerika ve Asya’da kalınma ve insani yardım programlarının etkisinde, özellikle de Birleşmiş Milletler kurumları tarafından yaygın olarak kullanılmıştır. Mantıksal çerçeve yaklaşımı bugün kullanıldığı şekliyle ilk kez 1969 yılında

USAAID tarafından geliştirildikten bir yıl sonra 30 ülke tarafından kullanılmaya başlandı.¹ Temel olarak, kaynakların etkin planlanması ile sonucun ölçülmesini amaçlayan izleme ve etki değerlendirme yaklaşımları, aşırı teknik bulunmuş ve sınırlı olduğu gerekçesiyle ile 1990’lı yıllarda farklı açılardan eleştirilmeye başlanmıştır.

Kuzey ülkeleri, demokrasi ve insan hakları alanında yapılan çalışmaların etkisinin belirsiz olduğunu ve bu çalışmaların haklar ve

¹ Yaklaşımın tarihsel gelişimi için bkz. <http://www.mande.co.uk/logframe.htm>

demokrasieye katkısını güçlendirecek eleştirileri gündeme getirmeye başladılar.² Bu tür çalışmalar Logframe yaklaşımının yetersizliklerini gidermeye çalışırken, makro düzeyde değişim teorisi çalışmalarının gelişmesine katkıdabulunmuşlardır.³

Güney ülkelerinde ise 1970’li ve 1980’li yıllar boyunca geliştirilen yaklaşımın teknik ve dışlayıcı olmasından ötürü ve alanı bilmeyenler tarafından planlandığı ve uygulandığı gerekçeyle bir tepki oluşmuş ve bu tepkinin sonucunda, uluslararası sivil toplum hareketinde kendine yer bulacak iki temel yaklaşım gelişmiştir. Bunlardan ilki, toplum temelli çalışmaların geliştirilmesidir. Hedef tanımını değiştiren planlama ve uygulama süreçlerini hedef ile birlikte gerçekleştiren bu çalışmaların etkisinin yüksek olduğu görülmüştür.⁴ Toplum temelli yaklaşımlar, katılımcı izleme ve değerlendirme yaklaşımlarını gündeme getirirken, güney-kuzey çatışmasını hedef grup-fon veren ilişkisi düzeyinde tartışarak, “eşit” konumlanma ve birlikte hareket etme süreçlerinin önünü açmaya başladı. Bu yaklaşım sonraki dönemlerde hak temelli izleme ve değerlendirme süreçlerinin gelişmesine alandan katkı sağlayan deneyimlerin oluşmasına olanak tanıdı.⁵ Hak temelli süreçler, farklı deneyimlerin çoğaltılmasını sağladılar ve dayanışma pratikleri çerçevesinde ortak güçlenme süreçlerine katkıda bulunarak diğer yaklaşımlardan ayrılmaya başladılar. Bu ayrışma, mantıksal çerçeve yaklaşımının görmezden geldiği alanların güçlenmesine imkân veren farklı izlemelerin gelişmesi için zemin sağladı.

Klasik izleme-değerlendirme süreçleri ile ilgili önemli bir itiraz da, tematik alanlarda çalışan sivil hareketlerden geldi. Hak süreçleri ile ilgili mücadelede özellikle süreçlerin görmezden gelinerek, aktörlerin yok sayılması üzerine

odaklanan bu itiraz, sonuç odaklı çalışmaların hem aktörleri, hem de verilen mücadeleyi ve çalışmaları görmezden geldiği iddiasına dayanarak, süreç odaklı çalışmaların önemini ortaya koydu. Örneğin, Marmara depremi sonrası Gölcük’te yapılan bir mum atölyesinde gelir süreçlerinin zayıf olduğu itirazına karşı, atölyeyi yürüten kadınlar yapılan çalışmanın hem kadın dayanışmasına katkı sağladığını, hem de çalışmanın aslında planlanmasa bile bir psiko-sosyal iyileşme sürecine katkı sağladığını öne sürerek bir karşı itiraz geliştirmişlerdi.

İzleme-değerlendirme yaklaşımları, bir amacın gerçekleştirilmesine katkı sağladıkları süreç kullanışlı araçlardır. Günümüzde farklı ihtiyaçlara göre geliştirilebilecek yaklaşımlar söz konusudur. Temel olarak bireyi ve toplulukları yok saymayan, süreç dinamiklerine önem veren, dayanışmayı ve iyi örnekleri öne çıkartan, ortak öğrenme ve birlikte güçlenme süreçlerini destekleyen izleme çalışmaları etkili çalışmalardır. Belirli bir hak alanında bilginin toplanması ve katılımcı bir yaklaşım ile kullanılması hak süreçlerini güçlendiren bir süreçtir. İzlemenin izlenmesi çalışması hem farklı izleme-değerlendirme süreçlerinin analizine katkı sağlayan, hem de hak süreçlerinin gelişmesine yardımcı olan önemli bir çalışmadır. Bu çalışmanın sürdürülmesi, hak arama süreçlerindeki engel ve sorunların haritalanmasına yardımcı olurken, yeni uygulamaların yaygınlaşmasını desteklemektedir.

2 <http://www.oecd.org/derec/sweden/46223163.pdf>
İsveç Kalkınma Ajansı-SIDA tarafından yapılan çalışma, Mantıksal çerçeve yaklaşımı ile demokrasi ve insan hakları çalışmalarının ölçülmesini amaçlayan önemli bir örnektir.

3 <http://www.theoryofchange.org/>

4 http://www.academia.edu/4114301/Community_Based_Approach https://www.academia.edu/4207712/Sivil_Toplum_K%C3%B6kenler_%C3%96rg%C3%BCtlenme_ve_%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma_Yakla%C5%9F%C4%B1mlar%C4%B1

5 http://www.institut-fuer-menschenrechte.de/uploads/tx_commerce/linklist_hr_based_Monitoring_and_Evaluation.pdf http://www.unicef.org/rights-results/files/HRBDP_Urban_Jonsson_April_2003.pdf

Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD)

Neden bağımsız izleme mekanizması?

Türkiye’de kadın örgütlerinin yoğun çabalarıyla yapılan yasal düzenlemelere ve bu alanda oluşturulmuş sivil ve kamusal mekanizmalara karşın, kadın hakları ve kadın-erkek eşitliği alanında istenen düzeye ulaşılamamıştır. Ayrıca, uygulamada eksik ve/veya yanlış uygulamaların giderilmesi için öncelikle söz konusu düzenlemelerin yarattığı etkinin değerlendirilmesi, uygulama sonuçlarının önerilerle geliştirilmesi ve sürekliliğin izlenmesi gerekmektedir.

Cinsiyet eşitliği konusunda sorun alanları büyük ölçüde kadın örgütlerince saptanmış olup, yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde raporlama ve savunuculuk faaliyetleri yapılmaktadır. Ancak kamu politikalarının ve uygulamalarının izlenebilmesi için bir taraftan kadın örgütlerinin kapasitelerinin bu yönde güçlendirilmesi, diğer taraftan kamu kuruluşlarının kendi politikalarının ve uygulamalarının etkinliğini değerlendirecek bağımsız izleme mekanizmalarına ihtiyaç vardır.

Bu amaçla CEİD, Türkiye’nin farklı bölgelerinden farklı kadın sorun alanlarında çalışan kadın hareketine yıllardır emek veren bir grup kadın tarafından 2011 yılında kurulmuştur.

“Topluma karşı sorumlu olma, bireyin saygınlığına özen gösterme, ortak amaçlarla dayanışma, demokratik katılım, açık, şeffaf ve hesap verebilir olmak ilkeleri” çerçevesinde izleme mekanizması oluşturmaya yönelik çalışmalarını halen sürdürmektedir.

CEİD’in Çalışmaları:

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Mekanizması Geliştirici İzleme Modeli Çalışması

Amacı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmasının merkezi uygulama birimi olan ŞÖNİM’lerde (Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi) kadına yönelik şiddetle mücadele için yürütülen çalışmaların yinelenebilir, bağımsız ve etkin bir izleme ve değerlendirme faaliyeti ile desteklenmesi için gerekli sistematığın oluşturulması olan çalışma tamamlanmış ve kitap olarak yayınlanmıştır.

Türkiye'de Hak Temelli İzleme: Sivil İzleme İnişyatiflerinin Haritalanması ve İzlemede Toplumsal Cinsiyet Perspektifinin Güçlendirilmesi Çalışması

Amacı, hak temelli çalışan sivil toplum örgütlerinin, kamu kurumlarının ve hibe veren kuruluşların izleme faaliyetlerinin haritalanması ve bu faaliyetlerin toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki etkinliğinin değerlendirilmesi konulu çalışma, bu ay sonunda tamamlanarak çıktıları ilgililerle paylaşılacaktır.

CEİD'inkuruluş hazırlıklarıçalışmasıyla başlayan, toplumsal cinsiyet eşitliği ve hak temelli çalışan ilgili sivil örgütleri ve kamu kuruluşlarıyla yapılan katılımcı ve paylaşımcı toplantılar 2010 yılından beri sürdürülmektedir. Bu kapsamda son olarak 4-5-6 Kasım 2015 tarihlerinde yukardaki çalışma çerçevesinde bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantıya üç gün süresince bu kuruluşlardan yaklaşık 140 temsilci katılmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Temelli İzleme Merkezi Kurma Çalışması

Bu çalışma, öncelikle toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleşmesi yoluyla Türkiye'de özgürlük ve demokrasinin gelişmesine katkı sağlamak olan çalışma, özetle ülke genelinde yedi coğrafi bölgede, 10 ana kadın sorun alanında haritalama çalışması aracılığıyla durum tespiti yapılması, raporlanması ve her alanda izlemeye yönelik göstergeler geliştirilmesi, izleme eğitimi setleri ve izleme eğitim programları oluşturulması, yerel atölye çalışmaları yoluyla, katılımcı bir yöntemle, yerel izleme platformları kurulması ve izleme eylem planları hazırlanması ve sonuçta CEİD bünyesinde bağımsız bir izleme merkezi oluşturulmasını hedeflemektedir.

Çalışmanın 2016 yılı başından itibaren iki yıl sürmesi planlanmıştır.

HAK TEMELLİ İZLEMEDEN ELDE EDİLEN BİLGİ NELERE HİZMET EDER?

Sivil toplum tarafından yürütülen hak temelli izleme ve değerlendirmenin önemli bir işlevi, bilgi toplamak olmakla birlikte, bilgi örgütsel veya bireysel merakı gidermek gibi bir amaçla değil, öncelikle savunuculuk amacıyla toplana-

nacaktır. Ayrıca, anaakımlaştırma kavramı dolaşıma girdiğinden beri, izleme ve insan hakları anaakımlaştırmasıbirbirine entegre olmuş iki alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

İzleme ve değerlendirme, savunuculuğa hizmet eder.

İzleme ve değerlendirme insan haklarının anaakımlaştırılmasına hizmet eder.

Toplumsal cinsiyet anaakımlaştırmasına hizmet eder.

Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı (DİHAA) Nedir?*

Avrupa Birliği (AB) insan haklarını ve demokrasiyi, dünyanın dört bir yanında destekliyor.

AB Antlaşmaları açık ve net bir şekilde şunu söylüyor: Birlik özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ile hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine inşa edilmiştir. İşte bu nedenle bu ilkeler, hem AB'nin iç işleyişi hem de dış politikasının yol gösterici ışığıdır. Aynı zamanda tüm AB ülkelerinin de üyesi olduğu 47 üyeli Avrupa Konseyi'nin de misyon ve hedefleri arasında yine bu ilkeler yer almaktadır.

Bazı ilkeler, insan haklarının AB sınırları dışında desteklenmesini ve korunmasını teminen tanımlanmıştır. Bunlar AB'nin ölüm cezası,

işkence ve diğer kötü muamele biçimleri, üçüncü ülkelerle insan hakları diyalogu, silahlı çatışmadan etkilenen çocuklar, çocuk haklarının desteklenmesi ve korunması, insan hakları savunucuları ile kadına yönelik şiddet konularını ele alan 'İnsan Hakları Yol Gösterici İlkeleri' altında açıklanmaktadır.

AB'nin üçüncü ülkelere yönelik tüm mali yardımlarında İnsan Hakları öncelikli alanlar arasında yer almaktadır. Türkiye'de aynı durum AB'nin "Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı" kapsamında da geçerlidir. Ancak AB, daha fazlasını yapmaya karar vererek insan hakları odaklı özel bir program geliştirmiştir. 1994'te

* Kaynak: <http://avrupa.info.tr/tr/ab-ve-sivil-toplum/demokrasi-ve-insan-haklari-icin-avrupa-araci-dihaa-nedir.html>

başlatılan Demokrasi ve İnsan Hakları Avrupa Aracı (DİHAA) - European Instrument for Democracy and Human Rights (EIDHR)2006 yılında daha da geliştirilmiştir.

Bugün DİHAA, üçüncü ülkelerde insan hakları ve demokrasi alanında yürütülen sivil toplum çalışmalarının desteklenmesinde temel araç konumundadır.

DİHAA farklı birçok alanda yürütülen çalışmalara mali destek sağlamaktadır:

- İnsan hakları ve temel özgürlüklerin **en fazla risk altında olduğu** ülke ve bölgelerde, bu değerlere yönelik saygıyı arttırmak
- İnsan hakları ve demokratik reformun desteklenmesinde, grup menfaatlerinin barışçıl yöntemlerle uzlaştırılması çabalarında ve siyasi temsil ve katılımın pekiştirilmesi çalışmalarında **sivil topluma** yardımcı olmak;
- AB İnsan Hakları Yol Gösterici İlkeleri kapsamındaki alanlarda yapılan çalışmaları desteklemek: insan hakları, insan hakları savunucuları, ölüm cezası, işkence, silahlı çatışma ve çocuklar ile kadına yönelik şiddet konularında diyalog;
- İnsan haklarının korunması, adalet, hukukun üstünlüğü ve demokrasi konuların-

da **uluslararası ve bölgesel çerçeveyi** desteklemek

- Demokratik **seçim süreçlerinin** güvenilirliğini ve şeffaflığını, özellikle seçim süreçlerinin izlenmesi yoluyla iyileştirmek.

Türkiye'deki projeler, aşağıdaki yöntemleri kullanılarak DİHAA kapsamında mali destekten faydalanabilirler:

- a. Türkiye de dahil seçilebilir nitelikteki tüm ülkelere açık olan, dünya çapında uygulanan ve doğrudan Avrupa Komisyonu'nun Kalkınma ve İşbirliği Ofisi tarafından duyurulan Küresel Hibe Programları
- b. Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu tarafından duyurulan ve sadece Türkiye'ye yönelik özel hibe programları (*Ülke Bazlı Destek Programı*)

Her iki program altında DİHAA desteği öncelikle:

- Sivil toplum projelerinin veya uluslararası/hükümetler arası kuruluşların finansmanına yönelik **hibeler**,
  - İnsan hakları savunucularına yönelik **küçük ölçekli hibeler**
- şeklinde sağlanır.

İZLEME HER ZAMAN DEĞERLENDİRMEYİ GEREKTİRİR Mİ?

İzleme ve değerlendirme ifadesi, birbiriyle bağlantılı ve birbirinden ayrılmaz iki farklı faaliyetten oluşur. Aşağıdaki tablo, izleme ve değerlendirme arasındaki genel ilişkiyi göstermektedir.

İzleme	Değerlendirme
Sistematiik, sürekli	Sistematiik, periyodik
Uygulama esnasında	Uygulama esnasında ve sonrasında
Bir politika veya programla ilgiliyse, faaliyet ve ilerlemeyi takip	Bir politika veya programla ilgiliyse, o program/politikanın yararı, değeri veya bedeli hakkında yargısal
Çalışma programına uygun	Değerlendirme kriterlerine uygun
Kısa dönem düzeltme	Karar alıcılara yönelik gelecek uygulamaları etkilemek
Hesap verebilirlik: Uygulama ile ilgili	Hesap verebilirlik: Sonuçlar ile ilgili
Değerlendirmeye katkı sunar	Öğrenmeye ve dönüşüme katkı sunar
İçerden yapılıır	Bağımsız yapılıır

Kaynak: <https://undg.org/wp-content/02/6.2-HRBA-to-Monitoring-short.pptx>

Sadece izleme amacıyla toplanan veriler, bize herhangi bir anlamlı bilgi sunmaz. Verinin çeşitli kistaslar aracılığıyla anlamlı hale getirilmesi zorunludur. Örneğin, yer sarsıntılarını kaydeden ale-tin topladığı verilerin, jeologlar için anlamı başka, afet birimleri için başkadır. Söz konusu insan hakları olduğunda, değerlendirme her zaman normlara dayanır. Ayrıca, her hak için bu normlara dayanılarak standartlar geliştirilmiş olabilir. Hak temelli izlemenin kurgusu ve değerlendirmesi mutlaka ilgili normlara ve varsa standartlara dayanmalıdır.

*Anne karnındaki yumurta ile ilgilenen toplum;
dođan çocukların yüzüne bile bakmaz*

Simone de Beauvoir

